

INTERESUL ROMÂNILOR PENTRU LITERATURA POLONĂ ÎN A DOUA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XIX-LEA

ION PETRICĂ

Începînd cu Grigore Ureche și sfîrșind cu Gheorghe Asachi, toți românii care s-au apropiat de literatura polonă au ajuns în tangență cu ea datorită, în primul rînd, formației lor culturale. Studiile în școlile sau universitățile polone i-au familiarizat cu o literatură istorică și o beletristică bogată în valori, cu referințe abundente la trecutul poporului român și prin aceasta și tentante și necesare ca sursă de inspirație și izvoare ¹.

A doua jumătate a secolului al XIX-lea prezintă mari deosebiri față de secolele precedente. Românii formați în atmosfera culturală polonă devin o raritate, fapt explicabil după ultima împărțire a Poloniei, iar cei care cunosc această limbă, cum ar fi B. P. Hasdeu, manifestă preocupări ce depășesc raporturile culturale bilingve. Cu toate acestea, interesul pentru literatura și cultura polonă în România nu dispăre, ba chiar se pot deosebi momente de reală efervescență în această direcție.

Revirimentul mișcării revoluționare între 1830—1850 a avut darul să stîrnească o comuniune de idei și aspirații în rîndul celor mai luminate spirite din numeroase țări ale Europei. Parisul devenise un focar al ideilor emancipării sociale și naționale, susținute în presă sau expuse de la catedră de Jules Michelet, Edgar Quinet, Adam Mickiewicz, cu larg ecou în rîndurile tinerețului ². În această atmosferă s-a produs și apropierea revoluționarilor români de emigrația polonă, concentrată prin cei mai de seamă reprezentanți ai ei

¹ P. P. Panaitescu, *Influența polonă în opera și personalitatea cronicarilor Grigore Ureche și Miron Costin*, București, 1925; idem, *L'Influence de l'oeuvre de Pierre Mogila archevêque de Kiev dans les Principautés roumaines*, Paris, 1926; St. Wędkiewicz, *Cîteva cuvînte privitoare la unele probleme din domeniul legăturilor sufletești între Români și Poloni*, București, 1921; idem, *Z dziejów polonistyki w Rumunii*. Bogdan Petriceicu Hasdeu, în „Prace Filologiczne” Tom XII: „Prace Polonistyczne” ofiarowane Janowi Losiowi, Varșovia, 1927, p. 474—488; N. Iorga, *Polonais et Roumains. Relations politiques, économiques et culturelles*, București, 1921; St. Lukasiuk, *Pologne et Roumanie aux confins des deux peuples et des deux langues*, Paris-Varșovia—Cracovia, 1938; idem, *Rumunia a Polska w XIX-tym wieku*, Cracovia, 1929; I. C. Chițimia, *Adam Mickiewicz et l'écrivain roumain G. Asachi*, în „Romanoslavica”, I, 1958 etc.

² Cf. W. Mickiewicz, *La Trilogie du Collège de France*, Mickiewicz, Michelet, Quinet, Paris, 1924; I. C. Chițimia, *Адам Мицкевич, Н. Бэлческу, и «Воспевание Румынии»*, în Rsl., II, 1958; idem *Influențe și traduceri ale lui Adam Mickiewicz în literatura română*, în Rsl., XII, 1965, p. 179—180.

la Paris¹. Fără îndoială că atât românii cât și polonezii vedeau asemănările existente în situația lor. Și unii și alții militau pentru dreptul la existența națională a popoarelor lor iar colaborarea dintre ei a dus chiar la acțiuni armate comune².

În deceniile V—VII ale secolului trecut, polonezii au reușit să țină priverile popoarelor Europei ațintite asupra acestei părți a continentului nostru străbătute de zvîcniri dramatice.

În anii 1848—1849 polonezii luptă pretutindeni unde izbucnește flacăra revoluției. Generalul Wojciech Chrzanowski primește comanda trupelor piemonteze, iar generalii Józef Bem, Henryk Dembiński și Józef Wysocki comandă trupele maghiare, atrăgînd asupra polonezilor simpatia popoarelor.

Insurecția polonă din ianuarie 1863, înăbușită crîncen, face ca din nou priverile Europei să fie îndreptate asupra „nenorocitei Polonii” cum spunea, cu profundă compasiune, Al. I. Cuza.

Toate aceste evenimente au stîrnit nu numai admirația popoarelor față de polonezi, ci și dorința lor de a cunoaște mai bine viața politică și spirituală a acestui popor.

La Paris, poetul Adam Mickiewicz își inaugura în 1840 cursul de literatură slavă, introdus special pentru el, și pînă la 1844 avea să strîngă în jurul său tineretul din numeroase țări, care se afla în capitala Franței, atrăgîndu-și nu numai prețuirea, dar și venerația lui³. În perioada de apariție a publicației „La Tribune des Peuples” (1848—49), rolul lui Mickiewicz în mișcarea democrat revoluționară crește. Al. C. Goleșcu va nota în corespondența sa că „La Tribune des Peuples” este „o adevărată tribună unde se discută *pro* și *contra* (subl. aut. n.n.) problema națională a naționalităților Europei Orientale (...) Redacția ziarului ne dă ghies să-i dăm articole”⁴.

Numeroși români l-au cunoscut personal pe Mickiewicz, audiindu-i cursurile, colaborînd la „Tribune des Peuples”, ori frecventîndu-i casa. Printre ei pot fi amintiți frații Brătianu, frații Goleșcu, C. A. Rosetti, Ion Eliade Rădulescu, Ion Voinescu, Nicolae Bălcescu și alții⁵.

Adam Mickiewicz se bucura de un mare prestigiu politic și literar în Europa, și cu siguranță că cei care i-au audiat cursurile, i-au cunoscut și opera.

¹ Cf. P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848*, în Studii și documente, București, 1929; idem, *Revoluția română de la 1848 și alianța polonă*, în Rsl, VIII, 1963.

² Cf. O. Bădina, *Participarea grupării democrat revoluționare poloneze la acțiunile revoluționare din Moldova și Țara Românească în 1848*, în „Studii și materiale de istorie modernă”, vol. III, 1963; D. G. Ionescu, *Date noi despre „episodul polonez” în revoluția munteană din 1848*, în Rsl, VIII, 1963; S. Dragomir, N. Bălcescu în Ardeal în „Anuarul Institutului de istorie națională”, Cluj, V, 1930.

³ Cf. St. Łukasik, *Quelques contributions à l'histoire des relations intellectuelles entre les pays roumains et la Pologne au XIX-e siècle*, în „Archivum Neophilologicum”, II, Cracovia, 1937, p. 66—67.

⁴ G. Fotino, *Din vremea renașterii naționale a Țării Românești. Boierii Golești (Așezămîntul Cultural „Ion C. Brătianu”)*, II, București, 1939, p. 257.

⁵ Cf. St. Wędkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej. „Księgi Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego” w Rumunii*, în „CZAS”, nr. 9, din 13 ian. 1921.

C. A. Rosetti, notează în *Jurnalul* său impresia puternică pe care i-a lăsat-o lectura scrierilor poetului polon¹, iar D. Raletti, la scurt timp după moartea lui Adam Mickiewicz (1856), va nota în memoriile sale despre acel care „a știut a ridica patriotismul pînă la delir“, că „suspinele lui poetice și patriotice au electrizat pe toți bărbații de simțire ai Europei în favorul nației de eroi“².

Adam Mickiewicz a fost primul și de fapt unicul poet polon care a pătruns în conștiința cititorilor și scriitorilor români ai vremii. Activitatea lui politică și scriitoricească era cunoscută și în Principate. Zoe Golescu, într-o scrisoare din 12 februarie 1851, cerea fiilor săi Ștefan și Nicolae, aflați la Paris, să-i trimită opera „famosului Mickiewicz“ intitulată „*Les derniers moments de la Pologne*“³.

Este greu de identificat opera solicitată de Zoe Golescu, fiindcă Adam Mickiewicz nu are nici o lucrare cu acest titlu. I. C. Chițimia⁴ este de părere că opera cerută era *Histoire populaire de Pologne*. Fără a putea tranșa definitiv această problemă, din lipsă de dovezi, remarcăm faptul că abia în jurul anului 1850, la cererea unui editor parizian, Mickiewicz i-a propus lui Armand Lévy să extragă din cursurile de literatură slavă materialul publicat ulterior, în 1867, de fiul poetului sub titlul *Histoire populaire de Pologne*⁵. Este puțin probabil ca Zoe Golescu să fi auzit deja de această lucrare, care nici nu se știe dacă era terminată la începutul anului 1851. Considerăm că opera respectivă putea fi mai curînd *Les premiers siècles d'histoire de Pologne*, la care Mickiewicz a lucrat între anii 1835—1837, și care a circulat în numeroase copii în limba franceză. Cum Zoe Golescu cunoștea doar din auzite titlul operei cerute, este foarte probabil ca el să fi fost deformat și în loc de *Les premiers siècles d'histoire de Pologne* să fi ajuns *Les derniers moments de la Pologne*.

Oricum, scrisoarea Zoi Golescu este o dovadă că Mickiewicz era cunoscut în țară la noi, iar prezența operelor lui în bibliotecile publice⁶, precum și interzicerea lor de către cenzură⁷, întăresc această opinie. G. Bogdan Duică spunea că „Mickiewicz nu era numai cunoscut, ci și adorat de generația de la 1848“⁸.

¹ C. A. Rosetti, *Jurnalul meu pe anul 1846* Bibl. Acad. R.S. România, mss. rom. 4638; vezi în această problemă: St. Lukasik, *Quelques contributions ...*, p. 66—67; Neonila Onofrei, *Contribuții bibliografice la cunoașterea traducerilor românești din opera lui Adam Mickiewicz*, în „Prima sesiune științifică de bibliografie și documentare“, București, 1957, p. 122; I.C. Chițimia, *Influente și traduceri ...*, p. 180.

² D. Raletti, *Suvenire și impresii de călătorie în România, Bulgaria, Constantinople*, Paris, 1858, p. 98; I.C. Chițimia, vezi *Influente și traduceri ...*, p. 184.

³ G. Fotino, *op. cit.*, III, p. 192, vezi și Neonila Onofrei, *op. cit.*, p. 122; I.C. Chițimia, *Influente și traduceri ...*, p. 181.

⁴ I.C. Chițimia, *Influente și traduceri ...*, p. 181.

⁵ Cf. Al. Semkowicz, *Bibliografia utworów Adama Mickiewicza do roku 1855*, Varșovia, 1958, p. 169—170.

⁶ Cf. G. Bogdan Duică, *Alexandru Ruso* în „Convorbiri Literare“, XXX (1901), p. 662; vezi și St. Lukasik, *Pologne et Roumanie ...*, p. 127; I.C. Chițimia, *Influente și traduceri ...*, p. 181.

⁷ Cf. St. Wędkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej ...*, vezi și R. Rosetti, *Despre cenzură în Moldova*, în *Analele Acad. Rom. Secția Istorie*, XXX, p. 16, 69—70.

⁸ Cf. G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 660 și urm.

Ion Eliade Rădulescu nu era străin de suflul creației mickiewiczziene când, în *Souvenirs et impressions d'un proscrit* (Paris, 1850)¹, deplîngea în stil biblic soarta emigrantului politic iar *Cîntarea României* a apărut, fără îndoială, în cercul patronat spiritual de marele poet polon².

Cel mai apropiat însă ca mod de gândire și concepție, în general, de Adam Mickiewicz, a fost Nicolae Bălcescu. El cunoștea foarte bine opera poetului polon de vreme ce într-o scrisoare trimisă din Sibiu, la 22 noiembrie 1848, îi scria istoricului francez Paul Bataillard: „Voir dans le 1-er volume, p. 402—406 de l'ouvrage de Mickiewicz: *L'église officielle et le Mesianisme*, quelques détails sur les Ciganis”³. Opera indicată de N. Bălcescu apăruse la Paris în anul 1845 și cuprindea prelegerile poetului polon ținute în anul al treilea la Collège de France, pe care, fără îndoială, românii care l-au ascultat pe Mickiewicz le-au adus ulterior în țară. Bălcescu avea cu siguranță cunoștințe mult mai largi de istoriografie și literatură polonă, fapt ce rezultă și din lucrarea *Românii sub Mihai-Voievod Viteazul*, pentru care și-a alcătuit cu multă grijă documentarea și din care nu lipsesc referiri la scriitori ca Paweł Piasiecki, Franciszek Bohomolec, Julian Ursyn Niemcewicz, Jan Albertrandi⁴.

Fără să fi avut talentul scriitoricesc al lui Nicolae Bălcescu, Ion Voinescu, un om totuși de mare cultură, cu merite deosebite în răspîndirea comorilor poeziei românești prin traducerea versurilor lui Vasile Alecsandri în limba franceză, se numără și el printre admiratorii⁵ creației mickiewiczziene. Apropierea pe care el o face între balada Baba Cloanța de Vasile Alecsandri, *Świtezianka* lui Mickiewicz și *Pescarul* lui Goethe dovedește nu numai cunoașterea și înțelegerea creației acestor mari scriitori, dar și multă sensibilitate, dublată de o remarcabilă cultură poetică⁶.

În articolul *O călătorie pe Dunăre în ghimie*, publicat în „Românul”, la 1861, Ion Voinescu va apela la *Rugăciunea pelerinului* (Modlitwa pielgrzymy) din *Cărțile pelerinilor polonezi* pentru a sugera starea de spirit a revoluționarilor români deportați de turci după înfrîngerea revoluției din 1848. Invocația „Dumnezeu al Jagiellonilor, dumnezeu al lui Sobieski și al lui Koszciuszko, aibi milă de patria noastră și de noi...”, cuprins în motto-ul părții a patra, va deveni la Ion Voinescu „Dumnezeu al României, dumnezeu al lui Vlad și Ștefan...”⁷.

Istoricul Alexandru Papiu Ilarian, care în 1860 va face o călătorie în Polonia, cercetînd biblioteca conților Działyński din Kórnik și publicînd rezultatele în lucrarea intitulată *Tezaur de monumente istorice pentru România*,

¹ Cf. St. Wędkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej* ...

² Cf. G. Bogdan Duică, *op. cit.*, p. 660, vezi în această problemă, inclusiv problema paternității operei, I.C. Chițimia, Адам Мицкевич, Н. Бэлческу и «Воспевание Румынии».

³ N. Bălcescu, *op. cit.*, IV, p. 115; vezi și N. Onofrei, *op. cit.*, p. 122.

⁴ Cf. St. Łukasik, *Quelques contributions* ..., p. 70. Vezi *Lista scrierilor complete pentru alcătuirea Istoriei lui Mihai Voievod Viteazul*, Bibl. Acad. R.S. România, mss. rom. 80.

⁵ V. Alecsandri, *Les doinas, poésies moldaves*, traduites par J.E. Voinescu, Paris, 1853, Ed. II-a 1855.

⁶ Cf. Neonila Onofrei, *op. cit.*, p. 122; I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 182; vezi și prefața lui I. Voinescu la ed. I, p. 13—14, ed. II-a, p. 19—20.

⁷ I. Voinescu, *O călătorie pe Dunăre în ghimie*, în „Românul”, V, 1861, nr. 334, p. 1047.

se ocupă de activitatea lui Mickiewicz la „Tribune des Peuples“, îi analizează ideologia și se arată un entuziast admirator al poetului polon¹.

Mihail Kogălniceanu era fără îndoială și el un cunoscător al literaturii istorice și beletristice polone. Cele două călătorii întreprinse în 1837 și 1844 în Galiția² i-au servit în primul rând în creația istorică, dar i-au apropiat o serie de opere literare polone. Din „Notele de călătorie“ rezultă că intenționa să popularizeze meritele poetului Józef Dunin Borkowski și să-i publice câteva poezii³.

În 1840, făcând o incursiune în literaturile străine, Kogălniceanu se oprește asupra motivelor românești în literatura polonă, prezentând cititorilor românul *Kirdzali* de Michał Czajkowski:

„Mihail Czajkowski, unul din cei mai însemnați autori ai literaturii polone, s-au împrumutat cu multe din întâmplările și legendele noastre pentru compunerea frumoaselor sale romane; unul din ele reproduce viața romantică a lui Kîrjali. Această scriere, îndată după publicația sa s-au tradus în limbile franceză și germană“⁴.

Într-o asemenea atmosferă, de real interes față de produsul spiritual al popoarelor pe care istoria le-a apropiat, unele de altele, se realizează și începuturile receptării operei celui mai mare poet polon — Adam Mickiewicz — în România.

Nu este întâmplător faptul că primele traduceri din creația lui Mickiewicz sînt publicate în presa transilvăneană. În Transilvania activa în deceniul al IV-lui al secolului trecut o organizație româno-polonă, avînd în frunte pe polonezul Adolf Dawid, care urmărea unirea tuturor revoluționarilor în lupta împotriva despotismului austriac⁵.

Ideile lui Mickiewicz cu privire la îndatoririle civice corespundeau activității desfășurate de intelectualitatea română din Transilvania. De aceea, în timp ce Mickiewicz își ținea cursurile la „Collège de France“, George Bariț publica în revista sa „Foaie pentru minte, inimă și literatură“ din 12 aprilie 1843 *Frăgmințe din cărțile pribegiei a lui Mickiewicz* în traducerea lui Iosif Manu⁶, care în ajunul revoluției de la 1848 va scoate împreună cu Timotei Cipariu și Aron Pumnul „Organul luminării“, transformat apoi în „Organul național“.

Același Iosif Manu publicase în 1843, tot în *Foaia* lui Bariț, poezia intitulată *Idea*, în care reproșa unui poet, polonez fără îndoială, înstrăinarea de suferințele Poloniei⁷.

¹ Al. Papiu Ilarian, *Istoria românilor din Dacia Superioară*, II, Viena, 1852, p. XII și urm.; vezi și St. Wędkiewicz, *Cîteva cuvinte* ..., p. 8; St. Łukasik, *Pologne et Roumanie* ..., p. 127; I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 181.

² Vezi, M. Kogălniceanu, *Note de călătorie ale lui* ..., comunicate de d. Al. Lăpădatu, în „Floarea Darurilor“, nr. 5, 1907, p. 301—303.

³ *Ibidem*.

⁴ M. Kogălniceanu, *Literatura străină*, în „Dacia literară“, 1840, p. 137—138.

⁵ Cf. C. Gollner, *Conspirația emigrantului polon Adolf Dawid* (1834) în „Revista istorică“, 1837, p. 235—249.

⁶ Cf. I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 180.

⁷ Iosif Many, *Idea*, în „Foaie pentru minte, inimă și literatură“, VI, 1843, p. 319—320.

Cam în aceeași perioadă se realizează în Moldova, traducerea integrală a operei lui Mickiewicz: *Księgi Narodu i Pielgrzymstwa Polskiego*, apărută întâia oară în limba polonă la Paris, în 1832, iar un an mai târziu în limbile franceză, engleză și germană. Versiunea românească, *Cărțile narodului leșesc de la începutul lumii până la muncirea lui*¹, provenită din jurul anului 1844, nu înregistrează nici numele autorului nici pe cel al traducătorului, ceea ce ar putea fi explicat prin severitatea cenzurii, căci *Oeuvres poetiques* interzise la Iași², conțineau și *Cărțile poporului și pelegriilor polonezi*.

Între anii 1853—1854, Gheorghe Asachi, cunosător al limbii și literaturii polone, a publicat câteva imitații sau prelucrări după poeziile lui Krasicki și Mickiewicz³. *Sofie la modă* (1854), prelucrare după *Zona modna*⁴ de I. Krasicki se încadra foarte bine în campania satirică pornită de Asachi împotriva moravurilor vremii. El dă satirei lui Krasicki un colorit local cum procedează și cu *Satira asupra omului*, imitată după Boileau.

La Mickiewicz, poetul nostru, care în 1850 publica, după un ziar polonez, legenda lui Twardowski⁵, dovedind o mare receptivitate față de motivele tradiției populare, găsește elemente folclorice, a căror circulație avea o arie foarte întinsă și care i-au stîrnit interesul și pasiunea de cercetător al trecutului și vieții poporului nostru. *Jijia* (1853) prelucrată de Asachi după *Świtez, Sirena lacului* (1854) după *Rybka, Turnul lui But* (1854) după *Uciezka* și *Moșii, Simbăta Morților* (1854) după *Dziady* trebuiau să contribuie la formarea a ceea ce George Călinescu numea mitologie literară românească. Fără îndoială însă, că Mickiewicz a constituit el însuși o atracție pentru Asachi, atît prin activitatea sa literară, cît și prin cea politică, despre care cărturarul roman a scris în paginile publicației „Albina românească”⁶.

În anul 1856, la vestea morții lui Adam Mickiewicz, „Gazeta de Moldavia” îi consacră poetului un emoționant articol redacțional arătînd prețuirea de care el se bucura în întreaga Europă. „Știrea despre moartea acestui mărit poet al Poloniei — citim în articolul intitulat *Adam Mickiewicz*⁷ — a răsunat pretutindeni unde se prețuiește geniul literar și sentimentul măreț de patriotism. Întristarea mare este mai ales în Polonia, că acest bărbat, fiind gloria nației sale, au lăsat a sale oase ostenite în pămînt străin, ca un al doilea Moisi, mai înainte de a ajunge în pămîntul făgăduinței. Multe veacuri au trecut pînă au produs acest geniu și multe vor mai trece mai înainte de a răsări un altul asemenea lui Mickiewicz”.

¹ Vezi Bibl. Acad. R.S. România, mss. rom. 147; cf. St. Wędkiewicz, *Mickiewicz w literaturze rumuńskiej* . . . ; St. Łukasik, *Pologne et Roumanie* . . . , p. 127; N. Onofrei, op. cit. p. 123; I. C. Chițimia, *Influențe și traduceri* . . . , p. 180—181.

² Vezi p. 6, nota 4.

³ Cf. I. C. Chițimia, *Adam Mickiewicz et l'écrivain roumain G. Asachi* în Rsl, I, 1958, și *Adam Mickiewicz și poemul său dramatic „Dziady”*, în „Studii de literatură universală”; București, 1956.

⁴ O imitație a satirei lui Krasicki a încercat și Costache Stamati. Cf. E. Dvoicenco, *O satiră polonă imitată de Asachi și Stamati*, „Revista fundațiilor regale”, 1938, nr. 8; T. Gosztyński, *Krasicki w Rumunii*, „Zeszyty Wrocławskie”, 1952, nr. 1.

⁵ *Pan Twardowski, Tradiție polonă*, în „Gazeta de Moldavia”, XXII 1850, p. 232, 235—236.

⁶ Cf. I. C. Chițimia, *Adam Mickiewicz și poemul său dramatic „Dziady”*, p. 78.

⁷ *Adam Mickiewicz*, în „Gazeta de Moldavia”, XXVIII, 1856, nr. 7, 23 ian., p. 25

Prelucrările lui Asachi din literatura polonă nu au popularizat însă numele lui Krasicki și Mickiewicz printre cititorii români, pentru că autorul lor nu a mărturisit sursele de inspirație, lucru, de altfel, destul de frecvent în secolele trecute. Ele evidențiază totuși interesul poetului nostru pentru creația scriitorilor poloni. Merită amintit faptul că în anul 1843, în coloanele revistei lui Asachi „Albina românească” — apărea articolul „Ceva pentru literatura polonă”¹, în care autorul îndemna româncele spre arta scrisului, aducând exemplul scriitoarei poloneze Paulina Krakowowa (1813—1882), « una din cele mai deosebite autoare care publică în tot anul un „Album poetic și literar” »² sau al Eleonorei Zierniecka (1819—1869), gânditoare, care « publică un jurnal filozofic intitulat „Pelegrinul” ». Apelul lui Asachi, prezintă fără îndoială consonanțe cu celebrul îndemn al lui Eliade Rădulescu la edificare culturală a țării.

Doar pentru ecoul operei lui Mickiewicz în România reținem aici traducerea de prin 1848 a baladei *Alpuhara* din poemul istoric *Konrad Walenrod* publicată de Alexandru Pelimon³.

Scriitor fără talent și fără importanță pentru istoria literaturii, Pelimon a fost frapat de vivacitatea versului mickiewiczian, din păcate traducerea, care scurtează cu o strofă originalul, este total nereușită.

O frumoasă mărturie a prețuirii de care se bucura Adam Mickiewicz în rîndul scriitorilor români ne-a lăsat și Alexandru Odobescu în articolul său *Cîntecele populare ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinile românilor*. Referindu-se la imboldul pe care culegerile de folclor l-au dat „literilor și istoriei”, autorul lui *Pseudo-kyneghelikos* citează, în traducere proprie, un pasaj din *Piesń Wajdeloty* din *Konrad Walenrod* al „nemeritorului poet polonez”: „Cîntice poporane, voi sicriu sînt al credinței, ce legați timpurile cele vechi de cele nouă, în voi își depune o națiune trofeele eroilor săi, speranța cugetărilor și floarea simțurilor sale. Sicriu plin de sintenție! Pe tine nici te atinge, nici te sfărîmă vreo lovire, precît poporul tău chiar nu te-a profanat ...”⁴.

În jurul anului 1863, în timpul mișcărilor care au premers insurecției din ianuarie, în vremea ei cît și după aceea, creația lui Mickiewicz devine din nou un simbol al luptei poporului din rîndurile căruia s-a ridicat marele poet.

Presa românească urmărea cu simpatie evoluția evenimentelor din Polonia⁵, iar unii scriitori evocau în versuri martiriul acestui încercat popor.

Astfel, V. Alecsandri publică versurile *Hristos a înviat*⁶, istoricul și poetul C.D. Aricescu scrie *Blestemul României contra apăsătorilor ei*⁷, Gh. Tăutu —

¹ *Ceva pentru literatura polonă*, în „Albina românească”, XVI, 1843, nr. 41, p. 161.

² Este vorba de „Pierwiosnek”.

³ Cf. N. Onofrei, *op. cit.*, p. 124; I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri...*, p. 183.

⁴ Al. Odobescu, *Cîntecele populare ale Europei răsăritene mai cu seamă în raport cu țara, istoria și datinile românilor*, în „Revista română pentru științe, litere și artă”, București, 1861, vol. I, p. 27—28.

⁵ Cf. V. Jeglinski, *L'insurrection polonaise des années 1863—1864 dans la presse roumaine*, în „Revue roumaine d'histoire”, Tom. VI, nr. 3, București, 1967.

⁶ „Lumina”, 1863, nr. 13—14, p. 21—22.

⁷ Cf. St. Łukasik, *Pologne et Roumanie*, p. 128.

Astfel azi polonii cîntu¹, iar D. Bolintineanu pune în fruntea poemului său *Un suspin către poloni*², ca motto, celebra reflecție a lui Hamlet „A fi sau a nu fi”.

Grigore Granda, poet și romancier foarte cunoscut în vremea sa, pentru a exprima aceleași sentimente, apelează însă la opera lui Mickiewicz. În 1860 el traduce balada *Świtezianka* și o publică sub titlul *Nimfa* în „Dîmbovița”³, apoi în „Albina Pindului”⁴, iar în 1865 o include în volumul său de versuri „*Miosotis*”⁵. Traducerea nu reușește să surprindă spiritul creației mickiewiczziene. Catrenul original cu rimă alternantă este înlocuit cu un distih fără forță. Redacția revistei „Dîmbovița”, condusă de D. Bolintineanu, cunoștea însă valoarea lui Mickiewicz, de aceea și publică balada însoțită de nota: „Tipărim cu plăcere această scrisoare de natura celor ce au să trăiască într-un timp cînd se scriu atîtea lucruri ce au să piară”.

În 1863, tot Grigore Granda publică, în „Reforma” din 11 iulie, articolul *Țarul și Polonia*, împreună cu un fragment din scena I, partea a treia a poemului dramatic *Dziady* (Moșii)⁶. Urmărind să înfățișeze suferințele poporului polon, autorul articolului traduce relatarea lui Jan Sobolewski despre represaliile la care erau supuși tinerii patrioți arestați, și care redeviniseră actuale în 1863.

Ecourile insurecției polone din anii 1863—1864 nu vor înceta o dată cu înăbușirea ei, ci vor continua, ce-i drept, cu o mai mică intensitate pînă în 1918, cînd Polonia își va recăpăta independența.

Sfîrșitul deceniului al șaptelea și începutul celui de-al optulea al secolului trecut coincid cu o restrîngere a relațiilor politice româno-polone, cauzate de refluxul temporal al mișcării de emancipare națională și socială.

În Polonia, „programul pozitivist” al burgheziei împinge pe un plan secundar lupta de eliberare națională, iar numeroși emigranți poloni, stabiliți în România, se întorc în țară, în urma amnistierii generale.

În România, după detronarea lui Cuza, care acordase un puternic sprijin politic și material emigranților poloni, condițiile social-politice sînt mai puțin favorabile acestora. Creșterea rapidă a numărului de intelectuali români constituie o concurență puternică pentru polonezii angajați îndeosebi ca ingineri și medici, iar intrarea României în războiul de independență, împotriva Turciei, nu mai coincide cu tendințele politice tradiționale ale emigrației polone, care își punea toate speranțele într-o victorie a Turciei în cazul unui conflict al acesteia cu Rusia.

În același timp însă sfîrșitul deceniului al șaptelea și începutul celui de-al optulea marchează un avînt al științei, al cercetării științifice în diferite domenii, cercetare care va pune temelile unui alt tip de relații culturale și literare între români și polonezi, bazate pe valori naționale de largă circulație.

¹ „Buciumul”, nr. 24 din 23 martie 1863, p. 99, vezi și V. Jeglinski *op. cit.*, p. 440.

² „Buciumul”, nr. 42 din 10 aprilie, 1863, vezi și V. Jeglinski, *op. cit.*, p. 441.

³ „Dîmbovița”, nr. 32 din 6 febr. 1860, p. 125—126; cf. N. Onofrei, *op. cit.*, p. 124; I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri*..., p. 184.

⁴ „Albina Pindului”, nr. 4, din 15 ian. 1870, p. 1—2; Cf. N. Onofrei, *op. cit.*, p. 124; I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri*..., p. 185.

⁵ Gr. H. Granda, *Miosotis, Poezii*, București, 1865, p. 40—46.

⁶ Cf. Chițimia, *Influențe și traduceri*..., p. 185.

Așadar, dacă în deceniile V—VI, receptarea literaturii polone în România s-a realizat pe un fundal politic, în primul rând, în deceniile următoare, pînă la primul război mondial, ea va prezenta interes ca fenomen spiritual, evident fără ca prin aceasta să dispară conștiința înfrățirii cu un popor atît de greu încercat de vicisitudinile istoriei.

O seamă de oameni de știință români vizitează Polonia în scopul cercetării arhivelor, urmărind scoaterea la lumină a documentelor privitoare la istoria României.

După Papiu Ilarian, M. Kogălniceanu și alții, Bogdan Petriceicu Hasdeu întreprinde și el două călătorii în Polonia (1861 și 1876) în timpul cărora stabilește relații cu oameni de știință poloni, cum ar fi K. Estreicher, Z. Pauli, Wisłocki, J. Kopernicki etc. Hasdeu cunoaște opera celui mai de seamă specialist polon în heraldică — Kasper Niesiecki, a cronicarilor poloni, iar Joachim Lelewel este inspiratorul ideii cu privire la condiționarea reciprocă a literaturii și istoriei, pe care B.D. Hașdeu o exprimă în articolul-program publicat în primul număr la „Foiței de istorie și literatură”¹. Creația lui Mickiewicz era, de asemenea, bine cunoscută în familia cărturarului român. Cunoscînd limba polonă, B.P. Hasdeu citise în original operele scriitorilor Feliks Bernatowicz, Józef Korzeniowski, Józef Ignacy Kraszewski, Henryk Rzewuski, Ignacy Chodźko, Paulina Wilkońska².

Ion Bianu, fiind director al Bibliotecii Academiei Române, va face la rîndul său două călătorii în Polonia în anii 1885 și 1886³, iar la întoarcere în țară va urmări cu interes publicațiile polone, înserînd la rubrica bibliografică a „Revistei noi” note cu privire la lucrările referitoare la români, apărute în Polonia⁴.

Călătorii de documentare în Polonia vor mai face și alții oameni de știință români la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, printre care Ion Bogdan și N. Iorga⁵.

Presa românească înserează adeseori articole și informații cu privire la viața politică și culturală a Poloniei.

Constanța Dunca, publicistă și scriitoare de limbă română și franceză, sora lui Titus Dunca⁶, tînărul care la 18 ani luptase ca voluntar în rîndul insurgenților poloni de la 1863 și participase la evadarea „prințului roșu” — Adam Sapieha, cunoscuse la Paris mai mulți emigranți poloni. Cel mai mult s-a apropiat însă de generalul Henryk Dembiński, căruia îi va păstra o amintire neștersă. Înființînd în anul 1863 ziarul „Amicul familiei”, Constanța

¹ B.P. Hasdeu, *Literatura*, în „Foița de istorie și literatură” I, 1960, nr. 1, p. 16—17.

² Cf. I.C. Chițimia, *Studiu introductiv la B. Petriceicu-Hasdeu, Ioan-Vodă cel Cumplit*, Craiova, 1942.

³ Cf. St. Wędkiewicz, *Cîteva cuvinte ...*, p. 8; vezi Ion Bianu, *Relațiune asupra călătoriei în Galiția făcută în vara anului 1885*, în *Analele Acad. Rom.*, VIII, p. 19—48 și *Relațiune asupra călătoriei în Polonia făcută în vara anului 1886*, în *Analele Acad. Rom.*, IX, p. 52—61; vezi în această problemă și „Przewodnik bibliograficzny”, 1 sept. 1885, p. 185, 1 iulie 1886, p. 138 și 1 aug. 1886, p. 159.

⁴ Vezi „Revista nouă”, nr. 5, 9, 10 din 1888.

⁵ Cf. St. Wędkiewicz, *Cîteva cuvinte ...*, p. 8.

⁶ Cf. T. Avramescu, *Un cavaler rătăcitor pe drumurile libertății, Titus Dunca*, în „Magazin istoric”, nr. 7—8, 1968, p. 142.

Dunca deschide coloanele publicației sale numeroaselor știri din diferite colțuri ale lumii. Simpatizantă a cauzei polone, ea își informează cititorii, printre altele, despre sărbătorirea celui de-al cincilea centenar al Universității din Cracovia¹, despre apariția cărții lui Alexander Chodźko *Contes des paysans et des patres slaves*². Luptătoarei poloneze de la 1863, Henryka Pustowojtówna, Constanța Dunca îi face un portret pătruns de o deosebită căldură³, iar la moartea generalului H. Dembiński, pe care îl numește „un amic care cinci ani și-a zis și a fost secundul nostru părinte la Paris”, își mărturisește profunda durere, promițând să revină cu amintiri despre viața generalului⁴.

În coloanele „Amicului familiei”, a cărui contribuție la traducerea literaturilor străine ar merita cercetări mai aprofundate, apare în 1864 prospectul versiunii românești a romanului lui T.T. Jeż; *Asan* (1961). Teodor Tomasz Jeż, pe numele adevărat Zygmunt Fortunat Milkowski, trăise mulți ani în Moldova, ca reprezentant al Comitetului central democratic european înființat la Londra în anul 1850.

Scriind romanul *Asan*, Jeż a pornit de la *Letopiseții Țării Moldovei*, lucrare publicată de M. Kogălniceanu la Iași, în 1852.

Autorul prospectului, E. Benjson, de la Brăila, începuse traducerea romanului și, făcând apel la cititori pentru a-l susține prin abonamente, arăta că lectura romanului „produce o profundă emoție [...]. Intriga este picantă, vie, colorată, voi zice chiar excentrică”⁵. Apelul a rămas însă fără ecou.

Un rol însemnat în informarea cititorului român despre evenimintele din Polonia îl joacă publicațiile scoase de Edward M. Adamski, emigrant polon, spirit întreprinzător care s-a încercat și în publicistică.

Într-o suită de articole și schițe Adamski readuce în fața cititorilor momente din insurecția de la 1863.

Astfel, în *Fuga din Siberia*⁶, Adamski relatează calvarul tinerilor transportați la Ekaterinoslavsk, de unde el însuși a reușit să fugă în împrejurări ce amintesc tabloului lui Grottgger și poemul lui Alecsandri *Pohod na Sibir*.

Un episod tragic din timpul insurecției stă și la baza schiței *Libertate*⁷, dedicată unui alt emigrant polon și anume doctorului Jan Zalplachta.

Articolul *Dumnezeu există*⁸ constituie o pledoarie pentru unitatea de simțire a popoarelor care au purtat jugul robiei străine.

Literatura polonă găsește și ea ospitalitate în coloanele publicațiilor lui E.M. Adamski.

La vestea încetării din viață a marelui scriitor polon Józef Ignacy Kraszewski, directorul „României literare” va reacționa primul, exclamând: „Joseph Ignatz Kraszewski s-a sfârșit! Kraszewski nu mai este! Acesta este tipătul

¹ „Amicul familiei”, nr. 6 din 1 iunie 1864, p. 396.

² „Amicul familiei”, nr. 6, 1864, p. 393.

³ *Domnișoara Căpitan Pustovoițov*, în „Amicul familiei”, nr. 6 din 11 iunie 1864, p. 392—393.

⁴ *Generalul Jeny Dembiński*, în „Amicul familiei”, nr. 7—8, din 15 iunie și 1 iulie 1864, p. 411—412.

⁵ D. Benjson, *Assan. Roman istoric. Prospect*, în „Amicul familiei” nr. 13—14 din 15 sept. — 1 oct. 1864, p. 506.

⁶ E.M. Adamski, *Fuga din Siberia*, în „România literară”, 1889, nr. 6, p. 130—133.

⁷ E.M. Adamski, *Libertate* ..., în „România literară”, 1889, nr. 2, p. 33—37.

⁸ E.M. Adamski, *Dumnezeu există*, în „Generația nouă”, nr. 10, oct. 1894, p. 233—235.

de durere scăpat din pieptul nenorocitei Polonii" ¹. Și făcînd elogiul marelui dispărut, Adamski continuă: „O jumătate de veac acest om extraordinar, cu o energie nepomenit de mare, a lucrat fără conținere și fără preget la mărirea numelui Polon și a trîmbițat lumii suferințele mumei sale ce ținea către el ochii săi rugători și plini de lacrimi, svîrcolindu-se în durere" ².

Autorul exprimă totodată sentimentele trăite de români la aflarea tristei știri: „Noi românii încă luăm parte la doliul *literaturii* (subl. aut., n.n.) ce pierdu într-însul un stilp așa de puternic" ³.

În același an E.M. Adamski publică în „România literară” un „fragment dintr-un roman mare polon”. Fragmentul se intitulează *Cazacul* ⁴ și constă în nararea sfîrșitului tragic al cazacului Vladimir Ștefanovici, îndrăgostit de Vera Marianova, logodnica fratelui său, Osip. Tipul acțiunii amintește spiritul romantic, dar toate încercările noastre de a identifica romanul respectiv nu au dus pînă în prezent la nici un rezultat. Cert este că fragmentul nu face parte din nici un „mare roman polon”, iar construcția lui episodică precum și stilul ne fac să credem că avem de a face cu o mistificare, al cărei autor este chiar E.M. Adamski.

Într-o altă revistă a lui Adamski, și anume, în „Generația nouă”, din 1890, nuvelistul și traducătorul Ion S. Spartali publica traducerea schiței *Literatura nevestei mele* ⁵ (titlul polonez: *Literatura mojej żony*) de Wincenty Kosia-kiewicz, cunoscut prin ale sale „fragmente din viață”.

Paralel cu aceste încercări ale lui Ed. Adamski și Ion Spartali de a promova literatura polonă în paginile publicațiilor conduse de ei, opera lui Adam Mickiewicz continuă să fie prezentă și în această perioadă printre literații români. Acum însă nu evenimentele politice vor stimula traducerea lui Mickiewicz în limba română, ci valoarea lui unanim recunoscută.

În 1881, „Portofoliul român” publică sub semnătura lui Ulise Cariadi *Un tuast*, transpunere în proză a poeziei *Toasty*, ca urmare a ecoului stîrnit de sărbătorirea lui Mickiewicz la Bologna în 1880 ⁶. Traducătorul, cu toată libertatea pe care i-o oferă proza, rămîne departe de sensul originalului. Traduce *śloneczna dziatwo* prin *fiică a soarelui*, introduce termeni inexistenți în original, etc.

În același an, tot „Portofoliul român” publică, în traducerea lui Th. Dumbrăveanu, „cîntecul popular polonez” *Mesteacănul* ⁷.

Th. Dumbrăveanu transpune într-o proză searbădă *Die Birke* ⁸ din volumul *Volkslieder der Polen*, publicat de poetul polon Wincenty Pol la Leipzig, în

¹ E.M. Adamski, *Joseph Ignatz Kraszewski*, în „România literară”, 1887, nr. 3, p. 41.

² *Ibidem*, p. 41–42.

³ *Ibidem*, p. 42.

⁴ *Cazacul*, *Fragment dintr-un mare roman polon*, în „România Literară”, 1887, nr. 11, p. 236–239.

⁵ *Literatura nevestei mele* de Wincenty Kosakiewicz, în „Generația nouă”, 1890, nr. 1–2, p. 4–5.

⁶ Cf. I.C. Chițimia, *Influența și traduceri ...*, p. 185, vezi și Neonila Onofrei, *op. cit.*, p. 124–125.

⁷ *Mesteacănul* (cîntec popular polonez tradus de Th. Dumbrăveanu, în „Portofoliul român”, 1881, nr. 1, p. 57–58).

⁸ Wincenty Pol, *Volkslieder der Polen*, Leipzig, 1833, p. 5–7.

1833, fără să știe însă că Pol includea în volumul amintit versuri proprii, stilizate în gen popular, sau variațiuni pe teme folclorice ucrainene.

Zece ani mai târziu (1891) George Coșbuc va prezenta cititorilor balada lui Mickiewicz *Trzech Budrysów* sub titlul *Cei patru Budris*, ca omagiu adus memoriei marelui creator cu prilejul depunerii osemintelor lui Mickiewicz în cavoul de la Wawel¹.

Mickiewicz era de acum un simbol al spiritului veșnic revoluționar care-i animă pe marii artiști. C. Dobrogeanu-Gherea scria despre el în articolul *Artiști-cetățeni*: „Cel mai mare poet pe care l-a produs Polonia e Mickiewicz, și Mickiewicz e unul din cei mai mari poeți patrioți-revoluționari, pe care i-a produs lumea. Din exil, unde a trăit și a murit, el a scris *Dziady*, *Conrad Valenrod*, care sînt pline de o iubire nesfîrșită pentru Polonia lui, pentru Lituania lui, de o ură adîncă contra celor care o sugrumă. Întreaga creațiune patriotică a lui Mickiewicz e o chemare la deșteptare, la luptă”². Nici creația lui Słowacki și Krasiński nu-i era necunoscută lui Gherea.

Adam Mickiewicz nu putea lipsi din prima vastă antologie de literatură universală apărută la noi.

După o muncă de treizeci de ani, așa cum mărturisește singur, Grigore N. Lazu scoate la Iași, în 1894, *451 traduceri și imitațiuni de poezii antice și moderne, din Orient și Occident*³.

Traducătorul, fără a fi un remarcabil poet, a făcut un act cultural de mare însemnătate punînd la îndemîna cititorilor români o diversitate de autori străini, printre care: Hafis, Homer, Virgiliu, Horațiu, Ovidiu, Voltaire, Petrarca, Shakespeare, Joung, Heine, Lenau, Pușkin, Lermontov, Kolar, Petőfi, etc. Este reprezentată în antologia lui Lazu și literatura polonă.

Prima poezie, *Aș vrea să fiu*⁴, este atribuită greșit lui Adam Mickiewicz⁵, ea fiind traducerea dedicației *Do...* (Gdybym się zmienił...) a lui Franciszek Morawski (1783—1861) general și poet cunoscut, autor al unor remarcabile fabule satirice și politice. Este adevărat, că începînd din 1833, dedicația amintită a apărut în mai multe ediții ale poeziilor lui Mickiewicz, dar deja în 1887 era atribuită mai multor poeți: Mikołaj Waż, Cyprian Norwid și Szymon Konopacki⁶, încetînd să mai apară ca operă a lui Mickiewicz⁷.

¹ Cf. I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 186. Prof. I.C. Chițimia se întreabă în lucrarea citată dacă inovația lui Coșbuc nu „se află în vreuna din traduceri, de exemplu în cea maghiară a lui H. Béla...” Traducerea lui H. Béla nu are această inovație și nici alte traduceri cunoscute.

² C. Dobrogeanu. Gherea, *Artiști-cetățeni*, în „Literatură și știință”, 1894, p. 15.

³ Cf. I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 186.

⁴ Gr. N. Lazu, *451 traduceri și imitațiuni de poezii...*, Iași, 1894.

⁵ Cf. Al. Semkowicz, *op. cit.*, p. 96—97.

⁶ Cf. Fr. Konarski, *O erotyku Mickiewicza*, „Gdybym się zmienił w wstęgę złocistą”; în „Pamiętnik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza”, Lvov, 1887, p. 97—113; Wł. Strzembosza, *Mniemana pamiątka po Mickiewiczu*, în „Kurier Warszawski”, 1900, nr. 89; G. Korbut, *Literatura polska*, ed. II-a, T. III, Varșovia, 1930, p. 27.

⁷ Neonila Onofrei, *op. cit.*, p. 125) și I.C. Chițimia (*Influențe și traduceri* ..., p. 186), care se ocupă de traducerea lui Gr. Lazu din operele lui Mickiewicz, mențin paternitatea lui Mickiewicz asupra dedicației, incluzînd-o în „*ciclu*l *Wiersze różne*”.

Traducerea în limba română este mediocră, atît sub aspectul versificației cît și al transpunerii conținutului ¹.

A doua traducere, *Fragment* ², transpune într-un mod nefericit prima strofă din *Romantyczność* de Adam Mickiewicz. „Miasteczko” (tîrg, orășel) devine la Gr. Lazu „sat”, iar numeroasele adăugiri față de original (strofa de 6 versuri a devenit de 9) diluează sensul și efectul operei programatice a poetului polonez.

Ce este a mea simfîre ³, despre care traducătorul spune că este din *Konrad Wallenrod*, reprezintă în realitate un fragment (început cu „Czym jest me czucie”) din monologul lui Konrad, celebra improvizație din scena a II-a, partea III-a a poemului dramatic *Dziady* ⁴. Nici de data aceasta traducătorul nu reușește să înțeleagă spiritul creației lui Mickiewicz, vibrația ei.

Ultima traducere din operă lui Mickiewicz, balada *Pani Twardowska* ⁵, constituie o fericită excepție, Gr. Lazu reușind, de astă dată, să păstreze tonalitatea și particularitatea originalului. În locul versului de opt silabe, traducătorul apelează la versul de șaisprezece silabe, cu cezură la mijloc, ceea ce face ca cele 15 strofe, față de 31 în original, să fie dispuse în catrene doar grafic, în realitate fiind distihuri ce pot fi reorganizate în catrene cu versuri a cîte opt silabe, cu rimă alternantă:

— Da, ai cîștigat tu drace, tu a iadurilor iasmă —
Dar acum ici în cristelnic mi te scaldă în aghiazmă!
Mehpistophel rău se strîmbă-sare parcă-i pus de streche,
Totuși într-o apă sfîntă pînă aproape de ureche.

Al treilea poet polon cuprins în culegerea lui Gr. Lazu este Bohdan Zaleski, probabil datorită aprecierii de care acesta se bucura din partea lui Mickiewicz. *Se iubeau* ⁶ de Bohdan Zaleski, este traducerea liberă a poeziei *Dwojaki koniec*.

Cele 16 versuri din original dispuse într-o construcție de distih clasic sînt transpuse în 6 catrene, care în realitate sînt tot distihuri. Deși traducăto-

¹ Fr. Morawski:

Gdybym się zmienić w wstęgę złocistą,
Co na twem czole polyska;
Gdybym się zmienić w tę szatę mglistą,
Co piersi twoje przyciska”.

Gr. N. Lazu:

„Aș vrea să fiu cordea-ți de aur,
Ce înconjoară frumosul tău cap;
Aș vrea să fiu rochița în care
Sînuri frumoase aproape nu-ncap”.

² Gr. Lazu, *op. cit.*, p. 364; vezi și Neonila Onofrei și I.C. Chițimia, cf. nota 7, p. 372.

³ Gr. Lazu, *op. cit.*, p. 364.

⁴ Vezi, I.C. Chițimia, *Influențe și traduceri* ..., p. 186.

⁵ Gr. Lazu, *op. cit.*, p. 366—367.

⁶ Gr. Lazu, *op. cit.*, p. 367—368.

rul își ia permisiunea să introducă elemente inexistente în original, versiunea românească este adeseori curgătoare și bogată în imagini plastice:

B. Zaleski:

O! nad dziewczyną po siole w dzwony biją;
A nad kozakiem po lesie wilki wyją.
Kości dziewczyny grób zamknął poświęcony;
Kości kozaka bieleją na wsze strony¹.

Gr. N. Lazu:

Și în satul fetei toate
Clopotele trist răsună;
Lupii urlă în zăvoaie,
Crivățul în văgăună!

Fetei popii spun prohodul;
Jalea fețele înmoaie.
Pe cazac îl prohodiră
Vântul, ropotul de ploaie.

În sfârșit, *Sărbătoare de familie*², prezentată drept poezie populară polonă, deși este una dintre cele mai reușite traduceri, a ajuns, fără îndoială, dintr-o nouă eroare în secțiunea de literatură polonă. Folclorul polon nu cunoaște motivul cuprins în *Sărbătoare de familie*:

„Tata mers-a în pădure, și azi mers-a la vînat
Și un ciocîrlan de-ndată-căci e meșter-a-mpușcat.
Frații au luat vînatul și pe-o sanie l-au pus
Si-nhămîndu-se cu toții, drept acasă l-au adus.
Fetele dau foc la vatră, ciocîrlanu-l opăresc,
Și îl curăță de pene și îl spală și-l gătesc,
Mama-l rumenește bine, tot în unt și prea frumos,
Și îl pune pe-un blid mare, la vedere prea gustos;
Și poftiră multă lume și trei zile-au ospătat,
Și cu vin trei poloboace, numai trei au deșărtat“.

Nu cunoaștem sursele lui Gr. N. Lazu, cert este că nu poate fi opera lui Fr. Bodensedt, pe care-l amintește în cuvîntul său introductiv traducătorul. Pe de altă parte A.D. Xenopol, care prefătează culegerea, lasă să se înțeleagă că Gr. Lazu ar fi cunoscut limba polonă. În cazul acesta numai lipsa de talent poetic autentic al traducătorului l-a împiedicat să realizeze versiuni mai valoroase.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, paralel cu recunoașterea marilor valori ale culturii polone, se observă în România un interes crescînd pentru fenomenul cultural contemporan. Întîiul contact al cititorului român cu gîndirea polonă din a doua jumătate a secolului trecut se realizează prin

¹ J.B. Zaleski, *Poezje* (4 vol.), Lvov-Varșovia, 1877, I, p. 249—250.

² Gr. N. Lazu, *op. cit.*, p. 368.

intermediul lucrărilor lui Julian Ochorowicz (1850—1917), unul dintre cei mai de seamă reprezentanți ai „pozitivismului varșovian”. În 1885, la Focșani, probabil datorită unui emigrant polonez (A.K.), apare broșura *Contradicțiunile fundamentale pe care se reazimă toată știința noastră despre univers. Esența ființei. Legendă filozofică* de Julian Ochorowicz¹. *Esența ființei* va fi publicată din nou în 1911, în urma unei evidente stilizări².

Explicația acestei apariții trebuie pusă în legătură cu evoluția luptei de idei din țara noastră în această perioadă, marcată de asaltul viguros al concepției materialiste și al artei cu rezonanțe sociale.

În 1888 „Contemporanul” va publica în paginile sale scurta dramă istorică *Pausanias*³ de W. Okoński [Al. Świątochowski], șeful pozitivistilor varșovieni, în care scriitorul polon face elogiul luptei pentru libertate a ilotilor spartani.

Cîteva ani mai tîrziu apare în limba română și culegerea *Din viața poporului*⁴ (titlul original *O życie*, 1879 — Pentru viață) de Alexander Świątochowski. Culegerea, din care fac parte nuvelele *Chawa Rubin*, *Damian Capenko* și *Karl Krug*, este precedată de o notiță biografică în care se evidențiază meritele lui Świątochowski în răspîndirea principiilor lui Darwin, Buckle, Spencer, Comte, precum și realismul scrierilor sale.

Interesul românilor pentru noua literatură polonă este și mai pregnant reliefat de articolul *Literatura polonă modernă*⁵, semnat de C. Săteanu și publicat dla 1901 în „Mișcarea literară și artistică”. Remarcînd numărul mare al scriitorilor de valoare pe care i-a dat Polonia, C. Săteanu, probabil conducătorul publicației, anunța intenția revistei de a prezenta cititorilor biografiile „Cîtorva literați poloni de frunte: H. Sienkiewicz, Wilhelm Feldman, Kazimierz Tetmajer și Maria Konopnicka.” C. Săteanu face într-adevăr o schiță biografică lui Henryk Sienkiewicz, elevînd formația pozitivistă a scriitorului polon, „incomparabila frumusețe plastică” a descrierilor lui și lăudînd romanele sale istorice, „capodopere ale unui pictor de pe cîmpul de război”. Perioada scurtă în care a apărut revista nu a permis probabil publicarea și a celorlalte schițe biografice.

În acest context, ultimul an al secolului al XIX-lea înseamnă impunerea unui nou nume atenției cititorilor și scriitorilor români, numele lui Henryk Sienkiewicz.

¹ J. Ochorowicz, *Contradicțiunile fundamentale pe care se reazimă toată știința noastră despre univers. Esența ființei. Legendă filozofică de ...*, fost profesor la Universitatea din Varșovia (traduse din limba polonă de A.K.), Focșani, 1885.

² J. Ochorowicz, *Esența ființei. Legendă filozofică*, Biblioteca „Lumea”, București 1911.

³ *Pausanias*. Schiță de o dramă istorică din secolul al V-lea î.c. de W. Okonski, tradusă în românește de L. Rokita, „Contemporanul”, V, 1888, nr. 10, p. 367—378.

⁴ Al. Świątochowski [W. Okonski], *Din viața poporului, Chawa Rubin, Damian Capenko, Karl Krug*. Precedate de o notiță biografică, Traducere de I. Husar, în „Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă”, nr. 7, Craiova, [1895]. (Vîrsta scriitorului polon, 48 ani, indicată în notiță, care ar putea stabili anul 1897, drept an al apariției versiunii românești este greșit indicată, ca de altfel și locul nașterii lui Świątochowski).

⁵ C. Săteanu, *Literatura polonă modernă*, în „Mișcarea literară și artistică”, Iași, I, 1901, nr. 1, 15 febr. p. 5—7.

Cu excepția romanului pentru tineret *W pustyni i w puszczy* (1911), Sienkiewicz publicase până la 1900 toate operele sale principale. Era de-acum un scriitor apreciat, o autoritate literară nu numai în țara sa, ci în lumea întreagă.

Ecoul sărbătoririi lui Sienkiewicz în anul 1900, cu prilejul împlinirii a 30 de ani de activitate literară, a ajuns și în România.

La 8 august 1900 două cotidiane bucureștene „Apărarea Națională” și „Secolul XX” încep publicarea în foiletoane a romanului *Quo vadis?*¹. În 1901 „Apărarea națională” publică alte două romane ale lui Sienkiewicz: *Să-l urmărim*² (Pójdźmy za nim) și *Cavalerii crucii*³, „Secolul XX” — *Familia Polaniecki*⁴, „Epoca” — *Prin foc și sabie*⁵, „Mișcarea literară și artistică” — *Pe Olymp*⁶, „Convorbiri literare” — *Janko muzicantul*⁷. În „Vremea” (1903) apare *Bartek cel viteaz*⁸ (Bartek zwycięzca) și *Cavalerii crucii*⁹ de H. Sienkiewicz și *Pe viață și pe moarte*¹⁰ de T.T. Jez. E un adevărat asalt al literaturii polone la început de secol, după care Henryk Sienkiewicz va rămâne, constant, unul dintre cei mai citați scriitori în România.

Anunțind publicarea romanului *Quo vadis*, „Secolul XX” scria: „nu ne îndoiim că acest admirabil roman, în care reînvie, cu o extraordinară putere, strania și turmentata epocă neroniană, va fi citit și urmărit cu un deosebit interes. *Quo vadis* este actualmente romanul cel mai citit și discutat în toată lumea civilizată”¹¹. Un an mai târziu, în 1901, „Apărarea națională” deschizând seria foiletoanelor din *Cavalerii crucii*, la un an de la apariția lui în limba polonă, confirmă această opinie, notînd: „*Cavalerii crucii* va avea sigur succesul colosal al lui *Quo vadis*”¹². Cronicarul „Secolului XX” remarcă faptul că „Sienkiewicz în *Quo vadis* a studiat perfect antichitatea romană. Întregul cadru

¹ H. Sienkiewicz, *Quo vadis*. Roman istoric. Traducere de Nicolae Pandelea, în „Apărarea națională”, I, 1900, nr. 208 și urm. În aprilie 1901 apare în volum.

H. Sienkiewicz, *Quo vadis* (unde merge). Roman din timpurile neroniene (Trad. necunoscut) în „Secolul XX”, II, 1900, nr. 382 și urm.

² H. Sienkiewicz, *Să-l urmărim*, semnează S.N.S., în „Apărarea națională”, II, 1901, nr. 88 (427) și urm. și „Cronica” III, 1903, nr. 544 și urm. (tradus de Alexandru Popilian într-o formă prescurtată).

³ H. Sienkiewicz, *Cavalerii crucei*. Roman istoric (Traducător necunoscut), în „Apărarea națională”, II 1901, nr. 311 (560) și urm.

⁴ H. Sienkiewicz, *Familia Polaniecki* (Trad. necunoscut), în „Secolul XX”, II, 1901, nr. 569 și urm.

⁵ H. Sienkiewicz, *Prin foc și sabie*. (Trad. necunoscut), în „Epoca”, VII, 1901, nr. 1578 și urm.

⁶ H. Sienkiewicz, *Pe Olymp. Legendă*. Trad. de C. Stăteanu, în „Mișcarea literară și artistică”, Iași, I, 1901, nr. 1, 15 febr. p. 15—17.

⁷ H. Sienkiewicz, *Janko muzicantul*. Trad. de I.A. Brătescu-Voinești în „Convorbiri literare”, XXXV, 1901, p. 214 și urm.

⁸ H. Sienkiewicz, *Bartek cel viteaz*, (Trad. necunoscut), „Vremea”, I, 1903, nr. 1, și urm.

⁹ H. Sienkiewicz, *Cavalerii crucei*, Roman istoric (Trad. necunoscut), „Vremea”, I, 1903, nr. 38 și urm.

¹⁰ T.T. Jez (Z. Milkowski) *Pe viață și pe moarte* (O byt.). Roman istoric albanez din timpurile lui Skanderbeg — Gheorghe Castriota. Traducere după original polonez de Rusa de la Jiu. „Vremea”, I, 1903, nr. 100 și urm.

¹¹ *Quo vadis* de Henric Sienkiewicz (anunț), „Secolul XX”, II, 1900, nr. 381, p. 3.

¹² Henryk Sienkiewicz, *Cavalerii crucei* (anunț), „Apărarea națională”, II, 1901, nr. 311 (560), p. 3.

în care se desfășoară acțiunea este alcătuit conform cercetărilor științifice¹. Romanul scriitorului polon era receptat ca roman istoric, prețuit pentru forța de reconstituire artistică a unei epoci de mult apuse și nu pentru elementul religios², așa cum se va întâmpla mai târziu³.

Din 1905, când lui H. Sienkiewicz i se acordă Premiul Nobel, traducерile în limba română din opera romancierului polon se succed într-un ritm rapid, atrăgînd după sine numeroase alte nume de scriitori poloni, care vor intra în sfera preocupărilor iubitorilor de literatură din țara noastră.

După Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz este al doilea scriitor polon care a pătruns în conștiința cititorului român, contribuind, poate cel mai mult la adîncirea receptivității noastre față de literatura polonă.

ИНТЕРЕС РУМЫН К ПОЛЬСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX ВЕКА

(Резюме)

Распространение польской литературы в Румынии во второй половине XIX века, как отмечает автор, характеризуется двумя этапами: первый — шестидесятые — семидесятые годы — определяется созвучием политических и национальных интересов этих двух народов; второй — последние десятилетия XIX века — является тем периодом, когда возрастает интерес румын к признанным произведениям художественной литературы, к польской литературе с социальной проблематикой.

В первый период в центре внимания находилось творчество Адама Мицкевича, с которым познакомились румынские революционеры-демократы Н. Бэлческу, И. Елиаде Рэдулеску, Ион Войнеску, К. А. Росетти и др. Тогда же появляются и первые переводы на румынский язык произведений польского поэта. Джордже Бариц опубликовал в 1843 году в переводе Иосифа Ману *Отрывки из Книг польского народа и пилигримства*, а Георге Асаки переработал несколько баллад Мицкевича и сатиру Игнатия Красицкого. В период, когда польский народ поднялся на национально-освободительную борьбу, Ал. Пелимон и Гр. Грандя перевели стихи польского поэта.

Отзвуки творчества Мицкевича найдем и у Дж. Барица, Ал. Папиу Илариана, Ал. Одобески у Б. П. Хашдеу, который знал творчество многих польских писателей.

Во второй период творчество Мицкевича в Румынии воспринимается так же успешно, и рассматривается как эталон прогрессивного духовного проявления (К. Доброджану-Геря). Появляются переводы на румынский язык Улисе Кариади, Джордже Кошбука, Григоре Лазу. В то же время некоторые румынские периодические издания (*„Amicul familiei“* или издания Эдуарда Адамски) проявляют повышенный интерес к польской культуре. Румынский читатель знакомится с новыми именами польских писателей (Т. Т. Еж, Юзеф Крашевский, Винценти Косякевич, Богдан Залесский). Наступление на народничество способствует распространению творчества варшавских позитивистов. Появляются переводы философских трудов Юлиана Охоровича (1885) и произведения социального резонанса Ал. Свентоховского (1888, 1895). Этот период завершается знакомством румынского читателя с творчеством другого крупного польского писателя — Генриха Сенкевича.

¹ Gh. A., *Convorbiri zilnice: Asupra operei lui Sienkiewicz*, „Secolul XX“, II, 1900, nr. 413, p. 1.

² Versiunea românească a romanului *Quo vadis?* a adus în paginile „Secolului XX“ discuția în jurul personalității lui Petronius, confruntîndu-se imaginea patricianului roman, lăsată de Tacit și reconstituită de Sienkiewicz, cu cea schițată de Marcel Schwob în *Vies Imaginaires*. Vezi: L., *Convorbiri zilnice: Petroniu*, „Secolul XX“, II, 1901, nr. 559, p. 1; *Convorbiri zilnice: Mormîntul lui Petroniu*, „Secolul XX“, II, 1901, nr. 678, p. 1.

³ Cf. M. Vircioroveanu, *Receptarea creației lui Henryk Sienkiewicz în România*, în Rsl, 1967, XV, p. 80.

L'INTÉRÊT MANIFESTÉ PAR LES ROUMAINS POUR LA LITTÉRATURE POLONAISE PENDANT LA SECONDE MOITIÉ DU XIX-E SIÈCLE

(Résumé)

La diffusion de la littérature polonaise en Roumanie pendant la seconde moitié du siècle passé, a connu — suivant les affirmations de l'auteur — deux phases: la première, du V-e à la fin du VII-e décennie, déterminée par l'existence chez les deux peuples de mêmes consonances et aspirations nationales, la seconde, pendant les dernières décennies du siècle, caractérisée par une hausse d'intérêt, chez les Roumains, pour les valeurs littéraires polonaises consacrées et leurs œuvres à résonances sociales.

Durant la première période, ce fut l'œuvre d'Adam Mickiewicz qui s'imposa; elle était bien connue des démocrates roumains révolutionnaires (N. Bălcescu, I. Eliade Rădulescu, Ion Voinescu, C. A. Rosetti, etc.). C'est alors aussi que parurent les premières traductions en langue roumaine de l'œuvre de l'écrivain polonais. Ainsi en 1843, George Baritz publia, dans la traduction de Iosif Manu, *Fragmente din cărțile pribegiei* (*Passages des livres de l'errance*), tandis que Gheorghe Asachi adaptait des ballades de Mickiewicz et une satire d'Ignacy Krasicki. Lorsque le peuple polonais se souleva dans un grand mouvement pour la conquête de sa liberté nationale, A. Pelimon et Gr. Granda traduisirent aussi des vers du grand poète polonais.

Des échos de l'œuvre de Mickiewicz se retrouvent dans les écrits de Baritz, Al. Papiu-Iliarian, Al. Odobescu, B. Petriceicu-Hașdeu, ce dernier étant un grand connaisseur de la littérature polonaise.

Pendant la seconde période mentionnée ci-dessus, l'œuvre de Mickiewicz poursuit son processus de pénétration parmi les Roumains, étant considérée comme le prototype des manifestations spirituelles avancées (C. Dobrogeanu-Gherea). De nouvelles traductions en roumain font leur apparition; elles appartiennent à Ulysse Cariadi, George Coșbuc, Grigore Lazu. En même temps, certaines publications roumaines (comme, par exemple, „Amicul familiei” — „L'Ami de la famille” — ou celles dirigées par Edouard Adamski) manifestent un intérêt accru pour la culture polonaise. C'est ainsi que le lecteur roumain fait la connaissance de nouveaux noms d'écrivains polonais (T. T. Jeż, Józef Ignacy Kraszewski, Wincenty Kosiakiewicz, Bohdan Zaleski). L'offensive anti-junimiste facilite la pénétration des œuvres des positivistes de Varsovie. On traduit en roumain l'œuvre philosophique de Julian Ochorowicz (1885), ainsi que des passages de la littérature à résonance sociale de Al. Swietochowski (1888, 1895). Cette période culmine par l'attrait qu'exerce sur l'esprit des lecteurs roumains la figure d'un autre grand écrivain polonais — Henryk Sienkiewicz.